

FACULTAT DE TRADUCCIÓ I D'INTERPRETACIÓ

GRAU D'ESTUDIS D'ÀSIA ORIENTAL

TREBALL DE FI DE GRAU

Curs 2015 – 2016

**NACIÓ JAPONESA:
IDENTITAT, IMMIGRACIÓ I INTEGRACIÓ**

Marçal Fontrodona Montals

1279173

TUTOR/A

María Teresa Rodríguez Navarro

Barcelona, Juny 2016



**Universitat Autònoma
de Barcelona**

Dades del TFG

Títol

- Nació Japonesa: Identitat, Immigració i Integració.
- Nación Japonesa: Identidad, Inmigración e Integración.
- Japanese Nation: Identity, Immigration and Integration.

Autor

Marçal Fontrodona Montals

Tutor/a

María Teresa Rodríguez Navarro

Centre

Universitat Autònoma de Barcelona

Estudis

Estudis d'Àsia oriental

Curs acadèmic

4t

Paraules clau

- Japó, Identitat, Nació, Immigració, Discriminació, Integració, Minoria Ètnica, Nihonjinron.
- Japón, Indentidad, Nación, Inmigración, Discriminación, Integración, Minoría Étnica, Nihonjinron.
- Japan, Indentity, Nation, Immigration, Discrimination, Integration, Ethnic Minority, Nihonjinron.

Resum

Malgrat la varietat d'opinions sobre què és una nació, com s'han creat i quins factors han influenciat en el naixement d'aquestes, hom no pot negar que gran part dels ciutadans dels països industrialitzats lliguen la seva identitat a una nació determinada. La nació, com a imaginari col·lectiu, crea vincles sentimentals no tant sols amb un col·lectiu en concret, sinó també amb un territori determinat i fins i tot amb un estat.

Només és a partir de la Restauració Meiji, l'any 1868, que es pot parlar de nació al Japó. Els nous factors socialitzadors de què disposava l'estat, com els mitjans de comunicació o l'escola, juntament amb l'herència de l'estructura política i econòmica del període Tokugawa, així com la importació d'idees provinents d'Europa i els EUA, van fer que, a poc a poc, la idea nacional que emetia l'estat arribés als ciutadans, modelant el seu imaginari col·lectiu, i en conseqüència, la seva identitat.

Va ser després de la Segona Guerra Mundial, amb el desmantellament del l'Imperi Japonès i en el context de prosperitat econòmica dels anys 60, que la concepció nacional japonesa es va consolidar en la idea d'un Japó singularment homogeni, amb una població monoètnica, monoracial i monolingüe. El fet de ser japonès quedava lligar a l'ascendència de l'individu, una idea que continua present en l'actualitat.

En un Japó on l'homogeneïtat no és més que un imaginari i està lluny de la realitat, el fet és que aquesta idea de nació exclou d'entrada a un conjunt d'ètnies autòctones del territori japonès, com els Ainus o els Ryukyuencs. Fruit de diversos factors històrics, el col·lectiu zainichi, de la mateixa manera que els estrangers que de manera gradual han anat emigrant al Japó, així com les seves famílies, són objecte de discriminació social per la seva racialització.

En aquest Japó cada vegada més globalitzat, amb més immigració i amb més demanda de mà d'obra estrangera, el país s'apropa a un conflicte entre la idea de nació que ha anat consolidant al llarg de les últimes dècades i la realitat social en la què es troba.

Resumen

A pesar de la variedad de opiniones sobre qué es una nación, como se han creado y qué factores han influenciado en el nacimiento de estas, uno no puede negar que gran parte de los ciudadanos de los países industrializados vinculan su identidad a una nación determinada. La nación, como imaginario colectivo, crea vínculos sentimentales no sólo con un colectivo concreto, sino también con un territorio determinado y hasta con un estado.

Sólo es a partir de la Restauración Meiji, en el año 1868, que se puede hablar de nación en Japón. Los nuevos factores socializadores de que disponía el estado, como los medios de comunicación o la escuela, junto a la herencia de la estructura política y económica del período Tokugawa, así como la importación de ideas provenientes de Europa y los EUA, hicieron que, poco a poco, la idea nacional que emitía el estado llegara a los ciudadanos, modelando su imaginario colectivo, y en consecuencia, su identidad.

Fué después de la Segunda Guerra Mundial, con el desmantelamiento del Imperio Japonés y en el contexto de prosperidad económica de los años 60, que la concepción nacional japonesa se consolidó en la idea de un Japón singularmente homogéneo, con una población monoétnica, monoracial y monolingüe. El hecho de ser japonés quedada vinculado a la ascendencia del individuo, idea que sigue presente en la actualidad.

En un Japón donde la homogeneidad no es nada más que un imaginario y está lejos de la realidad, el hecho es que esta idea de nación excluye de entrada a un conjunto de étnias autóctonas del territorio japonés, como los Ainu o los Ryukyuenses. Fruto de distintos factores históricos, el colectivo zainichi, de la misma manera que los extranjeros que de manera gradual han ido emigrado a Japón, así como sus familias, son objeto de discriminación social debido a su racialización.

En este Japón cada vez más globalizado, con más inmigración y con más demanda de mano de obra extranjera, el país se aproxima a un conflicto entre la idea de nación que ha ido consolidando a lo largo de las últimas décadas y la realidad social en la que se encuentra.

Summary

Despite the variety of opinions about what is a nation, how they were created and what factors have influenced the birth of these, can not be denied that much of the citizens of industrialized countries link their identity into a nation. The nation as a collective imagine, creates emotional ties not only with a particular group, but also with a certain territory and even a state.

Only after the Meiji Restoration in 1868, we can talk of nationhood in Japan. The new socializing agents available to the state, such as the media or school, along with the legacy of political and economic structure of the Tokugawa period, and the importation of ideas from Europe and the US, made step by step, the national idea that emitted the state arrived to the citizens, shaping their collective imagination, and in consequence, their identity.

It was after World War II, with the dismantling of the Japanese Empire and in the context of economic prosperity of the 60s, when Japanese national conception was consolidated in the idea of a uniquely homogeneous Japan, with a mono-ethnic population, monoracial and monolingual . Being Japanese ancestry Hangout linked to the individual, an idea that is still present today.

In a Japan where homogeneity is nothing more than an imaginary and is far from the reality, the fact is that this idea of nation exclude a set of indigenous ethnic groups of Japanese territory, as Ainu or Ryukyans. As a result of different historical factors, the zainichi group, in the same way that foreigners who have been gradually migrated to Japan, as well as their families, are subjected to social discrimination because of their racialization.

In this increasingly globalized Japan, with more immigration and more demand for labor foreing work, the country enter in a conflict between the idea of nation that has been consolidated over recent decades and the social reality of the country.

Avís legal

Avís legal ©

Marçal Fontrodona Montals, Barcelona, 2016. Tots els drets reservats. Cap contingut d'aquest treball pot ésser objecte de reproducció, comunicació pública, difusió i/o transformació, de forma parcial o total, sense el permís o l'autorització del seu autor/de la seva autora.

Aviso legal ©

Marçal Fontrodona Montals, Barcelona, 2016. Todos los derechos reservados. Ningún contenido de este trabajo puede ser objeto de reproducción, comunicación pública, difusión y/o transformación, de forma parcial o total, sin el permiso o la autorización de su autor/a.

Legal notice ©

Marçal Fontrodona Montals, Barcelona, 2016. All rights reserved. None of the content of this academic work may be reproduced, distributed, broadcast and/or transformed, either in whole or in part, without the express permission or authorization of the author.

ÍNDIX

| | |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.Introducció | 2 |
| 2.Aproximació al concepte de nació | 3 |
| 3.Construcció de la nació japonesa | 8 |
| 3.1.El Shogunat Tokugawa | 8 |
| 3.1.1. <i>Factors polítics i econòmics</i> | 8 |
| 3.2.Del Shogunat a la nació: Restauració Meiji i Imperialisme | 12 |
| 3.2.1. <i>Els conceptes de raça i ètnia, i l'imperialisme japonès</i> | 15 |
| 3.3.Postguerra i democràcia | 18 |
| 4.Nacional o forani. Identitat basada en l'ascendència i discriminació com a conseqüència d'aquesta. | 23 |
| 4.1.Ainu | 24 |
| 4.2.Ryukyuencs | 26 |
| 4.3.Zainichi (在日) | 28 |
| 4.4.Estrangers | 29 |
| 4.5.Hafu (ハーフ) | 31 |
| 5.Resum, reflexions i conclusions | 33 |
| 6.Referències bibliogràfiques | 36 |

1.Introducció

Al llarg de les següents pàgines em dispo a valorar la relació que hi ha entre la identitat nacional japonesa contemporània i el nivell d'acceptació de la immigració al Japó. Les immigracions presents arreu d'un món cada vegada més globalitzat, les conseqüències i efectes que genera en diferents països i l'experiència personal al Japó, que m'ha fet contrastar els diferents punts de vista de nació i de tracte a la immigració d'aquest país amb Catalunya, són els motius que m'han empès a escriure sobre aquest tema.

Aquest treball es divideix en 3 parts. En la primera part repassaré les diferents teories i definicions de nació que alguns acadèmics de diferents corrents i ideologies han donat al llarg dels anys, contraposant les forteses i les febleses de les seves tesis per tal de tenir una aproximació a la definició de nació, que serà la que utilitzaré al llarg del treball.

En la segona part, em dispo a repassar els diferents factors històrics, polítics, econòmics, ètnics, culturals i socials que han estat o han pogut influenciar en el naixement de la nació japonesa, relacionant-los entre ells quan s'escaigui. Per fer-ho em basaré sobretot en els punts de vista etnicistes i modernistes, nomenats en la part anterior. Durant aquest bloc defensaré que el pal de paller de la identitat nacional japonesa avui en dia és l'ascendència de l'individu. Ras i curt, són considerats japonesos (pels propis japonesos) aquells individus que són descendents de japonesos.

En la tercera i última em centraré a descriure les dificultats d'acceptació que tenen, per part dels japonesos, els col·lectius següents: hafu, zainichi, nikkeijin, immigrants estrangers, i minories ètniques (ainu i ryukyu). L'objectiu és relacionar aquestes dificultats d'acceptació amb l'anàlisi prèvia sobre la identitat nacional japonesa, i com el fet que l'ascendència d'aquests col·lectius no sigui japonesa (o només o sigui en part) és un factor a tenir en compte alhora d'analitzar aquesta falta d'acceptació.

2.Aproximació al concepte de nació

Per tal d'analitzar com s'estructura la nació japonesa en l'actualitat i quins són els factors contextuals que han influït i influeixen en aquesta identitat nacional, és necessari en primer lloc saber quina és la definició de nació i com aquestes han eixit.

En l'època contemporània en la qual vivim, la majoria de societats del món estan organitzades al voltant de l'estat, i aquests es legitimen en presentar-se com a representants d'una nació en concret. Les nacions són el tret identitari més determinant alhora de condicionar el comportament i la presa de decisions de les diferents societats existents. Són capaces de despertar sentiments de fraternitat entre els ciutadans, i que aquests estableixin vincles entre ells, reconeguent-se com a part d'un tot. Són capaces de condicionar la política nacional i internacional, de justificar diferents comportaments econòmics... En resum, les nacions han modelat al llarg dels últims segles les identitats dels ciutadans de diferents territoris, de la seva societat, de la política que s'hi practica i del seu model econòmic.

No obstant, com podem definir què és una nació? Segons Benedict Anderson una nació és "una comunitat política imaginada com inherentment limitada i sobirana" (Anderson 2013, 24). En el llibre *Comunitats imaginades*, Anderson defensa que les nacions són un fenomen modern fruit de la pèrdua de la legitimitat dinàstica i religiosa durant l'edat moderna, legitimitat que quedà substituïda per la nacional dels nous estats europeus, nascuts de la Pau de Westfàlia al s.XVII.

Per controlar el seu territori, l'estat ja no en tenia prou amb la legitimitat religiosa a través del nomenament d'un rei sobirà, ja que aquest no permetia que la població s'identifiqués amb l'estat i no l'englobava. El nacionalisme va permetre que tots els ciutadans d'un mateix territori es sentíssin identificats amb l'estat en tant que aquest quedava legitimat per ser el garant de la nació, permetent controlar grans zones territorials i impedit entrar en conflicte amb la fe religiosa. El nacionalisme, doncs, no és una substitució de la religió en sí mateixa, sinó una substitució del poder religiós. "El s.XVIII marca a Europa

occidental no només el sorgiment de l'època del nacionalisme sinó també el crepuscle dels modes de pensament religiosos" (Anderson 2013, 29).

A més a més, els avenços tecnològics en les comunicacions (destacant la impremta), permeteren el control polític de la població per part de l'estat i que aquesta s'imaginés a si mateixa com a comunitat, modelant els seus sentiments identitaris. Fou durant el s.XIX, quan s'instaurà a Europa l'obligatorietat de l'educació primària, que el nacionalisme es consolidà. L'educació, entre altres efectes, permeté influir en la concepció identitària de la població segons la ideologia política del govern estatal, convertint-se en un factor de socialització destacable. Gellner, del mateix corrent ideològic que Anderson, afirma que "el nacionalisme¹ no és el despertar de les nacions a la autoconsciència: inventa nacions on no n'hi han" (Gellner 2008).

Si bé les tesis d'Anderson es podrien considerar vàlides en molts aspectes, obvia la influència d'altres factors en la concepció de la nació com els ètnics i culturals. Anthony D. Smith critica als pensadors de la corrent d'Anderson i proposa una definició de nació que té en compte la influència d'aquests factors en la concepció nacional. Segons ell una nació és "a named human population sharing an historic territory, common myths and historical memories, a mass, public culture, a common economy and common legal rights and duties for all members" (Smith 1991:14).

Smith defensa que les ètnies prèvies a l'edat moderna no deixen de ser proto-nacions, la base identitària sobre la qual es construirà l'estat, i amb ell, la nació. La nació, doncs, s'ha d'adaptar a les peculiaritats de l'ètnia sobre la qual s'ha contruït; als seus mites, llegendes, símbols, costums, llengua, religió...

Per poder expandir aquest tret identitari nacional fa falta un centre polític que sigui el promotor de la difusió del concepte de nació, i aquest centre polític, l'estat, està controlat per membres d'una nació, base la qual és una ètnica preexistent. Si partim d'aquesta idea, ens trobem amb diferents governs arreu del món que no són representatius de les minories ètniques d'un mateix estat

¹ Entenem per nacionalisme la "Ideologia i moviment que reivindica l'organització política independent d'una nació" (Institut d'Estudis Catalans). Per tant, el conjunt de polítiques que es duen a terme per tal d'enfortir el sentiment nacional d'una comunitat.

(en cas que aquestes hi siguin). És aquí on neix la necessitat d'homogeneïtzar a la població, promovent un procés d'assimilació cultural per part de l'ètnia que té el control polític (Smith les anomena ètnies aristocràtiques) sobre les minories de la perifèria. Així doncs, fins l'època dels nacionalismes el poder polític no ha tingut la necessitat d'homogeneïtzar culturalment a la població. Amb el naixement de l'estat com a màxim òrgan polític, i gràcies a les noves comunicacions que permeten arribar als estrats més baixos de la societat, s'inicia aquest procés.

Els canvis polítics i socio-econòmics que van permetre el naixement de les nacions i del nacionalisme durant l'edat moderna són el que Smith anomena com les 3 revolucions: La **divisió del treball**, la transformació del **control militar i administratiu**, i una **revolució cultural i educativa**.

La definició de nació d'Smith, però, segueix tenint punts febles, tal i com explica Guibernau a "Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assessment". El primer d'ells és considerar l'existència d'una cultura de masses com a tret indispensable per considerar a una nació com a tal. L'últim d'ells és considerar el fet de tenir un conjunt de drets i deures comuns en una població com a tret nacional.

Segons Guibernau, Smith està atribuïnt a la nació una sèrie de característiques que són pròpies dels estats. És per això que ella planteja quin paper tenen les nacions sense estat en les definicions d'Smith. Sota el seu punt de vista, la definició de nació d'Smith falla en el seu intent d'oferir "a clear-cut distinction between the concepts of nation and state." (Guibernau 2004: 141). L'autora proposa una definició de nació pròpia:

By 'nation', I refer to a human group conscious of forming a community, sharing a common culture, attached to a clearly demarcated territory, having a common past and a common project for the future and claiming the right to rule itself (Guibernau 1996, 47–48). (Ibid.,132)

Novament, però apareixen febleses en aquesta definició un cop la contrastem amb la realitat. Què entenem com a cultura comú? És possible no considerar com a nació a un grup que compleix tots els trets diferencials que li

otorga Guibernau però que no desitja autodeterminarse si compartir un projecte de futur comú?

Exposo una nova definició de nació segons l'Institut d'Estudis Catalans: "Comunitat de persones que participen d'un sentiment d'identitat col·lectiva singular, a partir d'una sèrie de característiques compartides en el camp cultural, jurídic, lingüístic o altre."

Com es pot veure, malgrat que totes les definicions vistes fins ara fan referència al mateix en termes generals, quan s'entra en detall en la definició quin col·lectiu es pot considerar com a nació o no canvia depenent de l'autor. Un cop s'analitza en profunditat les connotacions que tenen les paraules emprades en les respectives definicions, el concepte de nació queda lligat al subjectivisme i el punt de vista de l'autor, i per les condicions que es tenen en compte o no alhora de considerar a un grup humà com a nació. Llavors, no cal centrar-se únicament en què és una nació sinó en com s'ha format, per tal de definir-la, i arribats en aquest punt és on hi han corrents diverses. Són les nacions un fet modern o han existit al llarg de la història de la humanitat? La forma que prenen les nacions estan condicionades per factors culturals i ètnics o es deuen a factors polítics i econòmics? Quins són els punts que posen en comú a tots els integrants d'una nació i que permeten confraternitzar amb ella?

Des de la segona meitat del segle XX fins ara s'han escrit diferents teories objectiu el qual era donar resposta a totes aquestes preguntes. El sociòleg britànic Anthony Smith, en el seu llibre Els orígens ètnics de les nacions classifica aquestes teories en quatre corrents diferenciades segons el punt de vista de l'autor: **Primordialistes**, **Perennistes**, **Modernistes** i **Etnicistes**.

| | Fenòmen universal | Influència de factors polítics i econòmics | Influència de factors culturals | Existència des de l'antiguitat |
|-----------------|-------------------|--------------------------------------------|---------------------------------|--------------------------------|
| Modernistes | NO | SÍ | NO | NO |
| Primordialistes | SÍ | NO | SÍ | NO |
| Perennistes | NO | NO | SÍ | SÍ |
| Etnicistes | NO | SÍ | SÍ | SÍ* |

*No defensa un continu estricte com els perennistes, sinó una base ètnica sobre la qual es construeix posteriorment la nació moderna.

Taula 1. Creació pròpia.

Veient les diferents corrents existents m'agradaria compartir una sèrie de conclusions a les que he arribat i que, aquest cop sí, seran sobre les quals em basaré en els següents apartats.

En primer lloc, no hi ha una teoria universal o un procediment de contrucció d'identitat nacional universal. Això vol dir que, tenint en compte que les nacions són dinàmiques i que els sentiments identitaris poden canviar al llarg dels anys, diferents factors polítics (tractats, lleis, guerres...), socio-econòmics (establiment de castes, marginació d'ètnies, crisis...), geogràfics (estar situat en una illa, entre muntanyes, al voltant d'un riu...) religiosos, ètnics, etc, poden influenciar molt, més, menys o gens en una àrea o en una altra en un moment determinat, i per tant el que per uns pot ser un factor determinant per al sorgiment de la seva identitat nacional per uns altres pot representar un fet ignorable.

En segon lloc, tenint en compte la diversitat de factors i la influència que exerceixen heterogèniament arreu, per saber com i quan ha sorgit una nació, és necessari tractar-la individualment sense pretendre que els factors que han creat una nació siguin igual de vàlids per a totes.

Per últim, els individus d'una nació se senten com a tal perquè només ells comparteixen un o varis punts que els posen en comú. Aquests punts poden ser qualsevols mentres la comunitat els identifiqui com a trets d'identitat nacionals. A més, poden haver estat creats intencionadament per un poder

polític a través del nacionalisme, poden ser ètnics, lingüístics, religiosos, històrics, territorials, etc.

3. Construcció de la nació japonesa

3.1. El Shogunat Tokugawa

Per entendre com s'ha creat la nació japonesa contemporània i sobre quines senyes d'identitat s'ha erigit, es fa necessari identificar el conjunt de factors que han contribuït a formar-la. Sota el meu punt de vista, només podem parlar de nació japonesa a partir de la restauració Meiji, que és quan s'estableixen les bases de l'estat modern japonès. No obstant, és durant el període Tokugawa on s'estableixen els trets diferencials de la que serà la futura nació, i és a partir d'aquests trets que podem entendre una part important de la identitat nacional japonesa actual.

3.1.1. Factors polítics i econòmics

El 24 de Març de 1603, Ieyasu Tokugawa, descendent del clan Matsudaira, va fundar el shogunat Tokugawa, que governaria gran part de l'actual Japó ininterrompudament durant 264 anys, acabant amb l'era Sengoku. Amb el nou shogunat s'establí també un nou sistema polític. Edo, actual Tòquio, es va convertir en la ciutat on residia el bakufu, i per tant, en el nou centre polític. Kyoto va seguir sent la capital religiosa, i Osaka s'erigia com a un important centre econòmic. Aquestes tres ciutats eren conegudes com a Santo (3 metròpolis) o sangatsu (tres ports), i les comunicacions entre elles foren les més importants del període.

The three great cities of Kyoto, Osaka and Edo played, each in its own way, a key role in this activity, but the multitude of lesser towns and the highways and byways that linked them together also were essential to the creation and maintenance of this nationwide information network. (Nakane 1990: 97)

The three cities dominated the economy and were politically and culturally supreme because of their size and because they constituted parts of the bakufu domain (Ibid., 106)

El control del clan Tokugawa sobre el territori es feia efectiu a través d'un sistema de lleiatats del daimyo locals al bakufu que s'establia en tres nivells: el primer estava format pels familiars directes del clan Tokugawa, que ocupaven les zones de Wakayama, Mito i Owari. El segon (fudai) corresponia a les famílies lleials al clan i que van lluitar al bàndol de Ieyasu Tokugawa abans de la instauració del seu shogunat. El tercer grup (tozama) incloïa els daimyos que es van unir al Ieyasu just abans de la batalla de Sekigahara i que controlaven els territoris més allunyats d'Edo, com Satsuma, Fukuoka, Choshu, Hiroshima o Sendai, entre altres. El bakufu, doncs, s'assegurava el control de tots aquests territoris des de la centralitat política d'Edo. "Although the daimyos owed no regular fiscal obligation to the Bakufu, they were all, of whatever type, subject to its control in a number of ways" (Dore 1965: 65)

No obstant, aquesta no va ser la única manera de control polític. També n'hi van haver d'altres com ara l'obligatorietat de les famílies dels daimyo a viure a Edo, o crear una important xarxa de comunicacions, entre aquesta ciutat i la resta.

Most important of all as a mechanism of control was the requirement that all daimyos keep their wives and children in Edo and themselves spend half their time in the capital (Ibid.: 9)

The sando hikyaku system was used by bakufu offices in the Kinai cities to send official messages to Edo. (...) to carry official documents, letters, and freight to both shogunal and daimyo domains. (Nakane 1990: 108)

El centre de poder a Edo i la lleialtat a aquest quedava consolidada amb aquesta estructura política, més encara quan el poder religiós que tenien els monjos Zen anava quedant arraconat al pas dels anys.

L'estructura econòmica de llavors també va tenir un paper clau alhora de desenvolupar un centre de poder. A part dels Sangatsu, el bakufu controlava directament un 15% de la terra i altres zones importants a través de famílies les

quals li debien lleialtat. "So much of the 15 per cent of the land held directly by the Bakufu. Another 10 per cent was held in small fiefs by the thousand or so hatamoto families" (Dore 1965: 7). Aquesta situació econòmica va ser un dels punts més importants que estructuraren el nacionalisme japonès a partir de la restauració Meiji. Una economia pròspera genera una classe burgesa a la mateixa zona, i aquesta classe burgesa adquireix poder polític per la seva condició. Els centres econòmics i polítics durant el període Tokugawa pertanyien completament a l'ètnia yamato, i foren inexistents en altres ètnies com l'Ainu o la Ryukyu, que llavors tenia una ambigua condició d'estat tributari del Japó i de la Xina.

Evidentment no es pot parlar d'una burgesia comparant-la amb la burgesia europea abans de la restauració Meiji, ni molt menys que aquesta proto-burgesia tingui un poder polític de facto sobre el bakufu. No obstant, sí que es pot parlar de l'establiment de les bases perquè durant la restauració neixi aquesta burgesia, mescla d'antics samurais contraris al bakufu i mercaders amb poder econòmic.

El fet que l'única ètnia amb poder suficient per controlar l'economia no fos cap altra que la yamato fou un punt clau alhora d'instaurar un nacionalisme potent i sense rival polític que imposaria en un futur una idea del Japó monoètnic i homogeni.

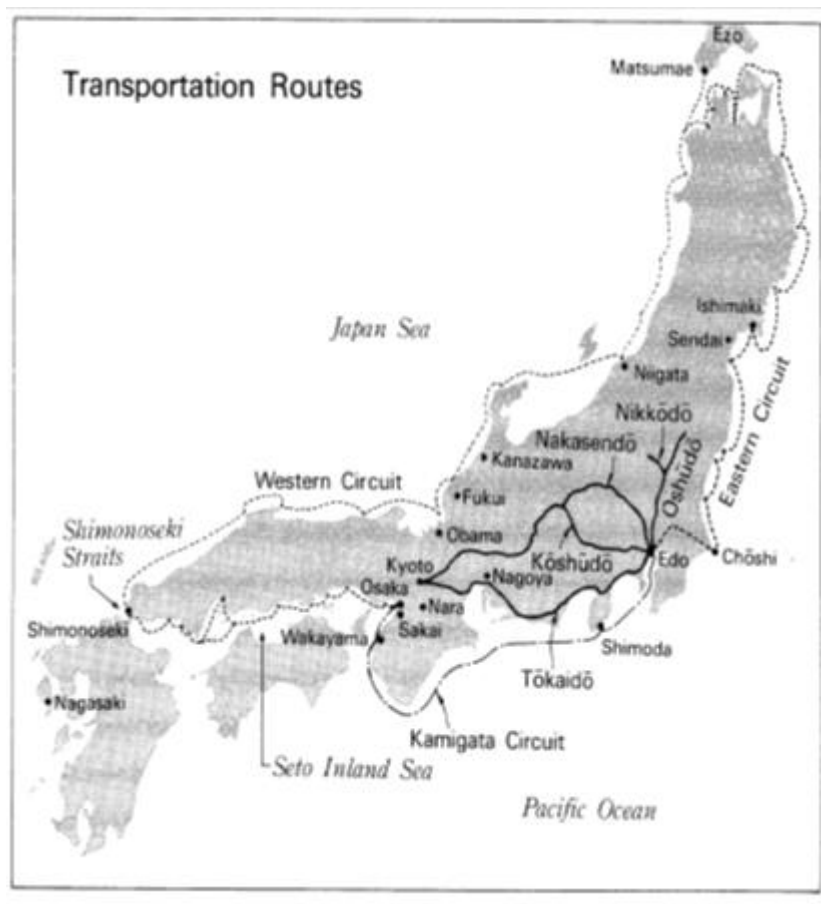


Figura 1. Font: Nakane 1990, 101

Tot i això, cal remarcar que fins la restauració Meiji no es pot parlar de cap nació japonesa, ni tant sols d'un sentiment d'identitat japonesa. Segons Sugimoto

Throughout Japanese history, many people living in the area which is know as Japan did not have the consciousness that they were Nihonjin (Japanese). (...) At the time, ordinari people dwelling outside the Kinki region hardly conceived of themselves as belonging to the nation of Japan (Sugimoto 2014: 67)

3.2. Del Shogunat a la nació: Restauració Meiji i Imperialisme

Amb la instauració del govern Meiji al Japó, es va posar punt i final al sistema feudal de shogunats que havia estructurat la política i la societat japonesa durant gairebé mil anys. El nou govern es va instaurar a imatge i semblança dels països occidentals, principals potències econòmiques mundials de l'època, amb influències provinents dels sistemes polítics dels Estats Units (EE.UU), França, Alemanya i Prússia. L'objectiu estava molt definit; equiparar-se políticament, econòmicament i tecnològicament, en pocs anys, a aquestes potències per tal d'evitar ésser colonitzat per elles.

Sota l'estructura política i social que s'havia anat establint durant el període Tokugawa, neixia un estat centralitzat amb la ciutat de Tòquio com a epicentre polític, i amb una població que esdevenia japonesa per primera vegada a la història; a poc a poc les lleialtats individuals deixaven d'estar vinculades als daimyos dels han locals, i passaven a fer-ho a l'Estat japonès i a l'Emperador, representant de la nació.

L'educació obligatòria i universal va ser l'eina principal per arribar a la població, fer-lis adquirir un nou imaginari col·lectiu, modelar la seva identitat, i tal i com va passar a Europa sobretot a finals del s.XIX, establir una nació. Aquesta es construïa sobre tres eixos que es retroalimentaven: l'**estat**; que usava el nacionalisme i les estructures estatals que tenia al seu poder (mèdia, literatura, sistema educatiu, premsa...) per fer arribar aquest imaginari nacional a la població i que s'expandís entre ella; la idea de **nació**, que establia noves relacions de solidaritat entre els individus i en modelava la seva identitat; i la **població**, que actuava segons aquesta nova identitat. "Dominating in the upper echelons of society, core subcultural groups are able to control the educational curriculum, influence the mass media, and prevail in the areas of publishing and publicity" (Ibid.:15)².

² Si bé és cert que Sugimoto fa aquesta afirmació en referència a la societat japonesa del s.XXI, el mateix patró és el que s'ha estat aplicant al Japó des de l'època Meiji.

Aquesta estructura és la que durant anys s'ha mantingut al Japó fins arribar als nostres dies, de la mateixa manera que ho ha fet i ho segueix fent a Europa o als EE.UU, entre altres territoris. Ara bé, quin era el discurs nacional al Japó des de la Restauració Meiji fins el final de la Segona Guerra Mundial (SGM)? Es pot parlar d'un missatge nacional estàtic des d'ençà fins l'actualitat o aquesta identitat s'ha anat modelant al llarg dels anys?

En primer lloc s'ha de conèixer el context històric en el qual es trobava el Japó de finals del s.XIX i principis del s.XX. Com he dit abans el principal objectiu del nou Estat Japonès era la defensa del Japó per evitar de convertir-se en una colònia de les potències mundials del moment. Alhora, el camí que es va triar per tal d'arribar a aquest objectiu va ser el de modernitzar-se per tal d'equiparar-se a aquestes potències. En aquest punt va entrar en joc la dicotomia Occident-Orient, on l'alteritat definiria com a aliè a Occident, i com a propi a Orient. Aquesta alteritat, que ressaltava els punts en comú que compartien els habitants del Japó en aquella època, va anar acompanyada del japonisme (japanism)³ del s.XIX, un corrent de pensament nascut durant el període Tokugawa i que buscava definir la japonesitat en base a factors històrics i/o culturals, de redescobrir allò que és autènticament japonès, pur, original i característic del Japó. "The shock of the new –the modern West-entailed encounters with strange people, goods, and ideas, which accentuated the sense of Japanese identity that supressed differences among the Japanese" (Lie 2001: 120).

Començava a prendre cos a la societat l'imaginari col·lectiu d'un sol Japó unit en contraposició amb Occident, i és justament a través d'aquesta contraposició a Occident que s'emfatitzava la singularitat japonesa, representada llavors per l'Emperador, que segons la mitologia japonesa, era descendent directe d'Amaterasu, daessa del sol dins el pensament xintoista. L'Emperador, d'aquesta manera, es presentava com a pare de la pàtria i de tots els japonesos, considerats fills de l'emperador, descendent dels déus.

³ No confondre amb la influència que l'art japonès va exercir en l'art europeu de finals del s.XIX.

Les diferents associacions i/o organismes que es varen crear en aquella època, tals com la Society of the Great Way of Japan (Nippon-kokkyo daido-sha), o la Greater Japan Education Society (Dai nippon kyokai), i que tenien l'objectiu de "to propagate Japanism" (McVeigh 2004: 154), són un clar exemple del paper que prenia l'Estat com a agent socialitzador de la societat.

La nació es va consolidar quan al Febrer del 1904 el Japó va entrar en guerra amb Rússia, una guerra que duraria fins el Setembre de l'any següent, amb la derrota de les tropes russes per part de la flota naval japonesa, comandada per l'almirall Togo, en la que es coneix com la Batalla de Tsushima. Amb la signatura del Tractat de Portsmouth el Japó aconseguia "la meitat sur de l'illa de Sakhalín, la cessió russa de Liaodung i el ferrocarril del sud de Manxúria. A més a més, Rússia va reconèixer els importants interessos nipons a Corea" (Hane 2011: 192). El Japó va entrar en el selecte grup de potències mundials, derrotant-ne una d'estrangera, es va convertir en un dels principals països que controlaven els territoris de l'Àsia Oriental, i a més a més en un imperi amb colònies sota el seu poder, sense nombrar el creixent interès en convertir la península de Corea en un protectorat.

Tal i com narra Naoko Shimazu, la guerra russojaponesa va comportar una mobilització a gran escala de les tropes japoneses. Aquesta mobilització anava acompanyada de campanyes propagandístiques que feien referència a l'Emperador, al poble japonès i a l'Estat, tractant-los com a diferents parts d'un tot. Sumat als viatges que les tropes van fer arreu del Japó pel reclutament de soldats, l'imaginari col·lectiu van anar-se modificant a poc a poc. Ja sigui per part dels soldats, per les persones que els despedien als ports, o pels articles nacionalistes que apareixien als diaris, les lleialtats locals van canviar en favor de la lleialtat a la nació, al poble japonès, que esdevenia una senya d'identitat d'un Japó únic i holístic. La guerra es va convertir en una qüestió d'orgull nacional i de patriotisme.

3.2.1. *Els conceptes de raça i ètnia, i l'imperialisme japonès*

Una de les principals dificultats de la traducció, més enllà de la gramàtica o el significat estricte de les paraules, és el significat que una paraula té en una societat concreta.. La paraula nació, sense anar més lluny, té connotacions diferents en català i en anglès, ja que en anglès s'acostuma a utilitzar la mateixa paraula com a sinònim d'estat.

Durant l'època Meiji es van introduir a la llengua japonesa una gran quantitat de paraules provinents de diferents llengües europees i es van inventar molts neologismes. Dues de les paraules que es van introduir van ser raça (jinshu) i ètnia (minzoku). Tot i ser dues paraules que fan referència a dos conceptes diferents respectivament, al Japó sempre han causat certa confusió.

It is not clear when minzoku was first introduced, but it was rarely used during Meiji. At that time the closest words in use were junshu (from the German Rasse). (...) What is significant in the case of Japan is how minzoku eventually became a concept involved in the spiritual unity and "purity of blood" of all Japanese who by definition were related consanguineously to and in a mystical bond with the Emperor. (...) By the early twentieth century, the categories of race and nation had become effectively identical for not a few Japanese (McVeigh 2004: 156).

Allò interessant del punt de vista de Mc Veigh és que el terme raça no es referia estrictament a les característiques físiques o al fenotip d'una persona, sinó que englobava també característiques culturals. Raça i ètnia feien referència al mateix, eren dues cares d'una mateixa moneda, indestriables l'una de l'altra. Tenir unes característiques físiques determinades implicava, com si fos una conseqüència natural, formar part d'una ètnia o d'un col·lectiu diferenciat. L'ascendència d'una persona cobrava importància i esdevenia un criteri de classificació de la societat, lluny ja de la identitat que els individus tenien durant el període Tokugawa. "In Tokugawa Japan... constructions of identity were built primarily around notion of manners and customs, rather than blood" (Ibid., 153). Tant és així que fins i tot alhora de referir-se a un estat s'emprava el concepte de raça. Mc Veigh afirma que "it must be stressed that at the conclusion of World War I, the Japanese demanded a "racial equality"

clause during negotiations for the Versailles Peace treaty in 1919". De fet, fins i tot en els diaris i articles publicats s'emprava el mateix llenguatge amb les mateixes connotacions (ibid. : 157).

Influenciada pel Darwinisme social europeu, l'ascendència començava a tenir protagonisme en la identitat nacional japonesa. Tant era així que el discurs que el Japó imperial utilitzà per justificar el seu expansionisme i la invasió de diferents territoris com l'antic Regne de Ryukyu, Taiwan, la península de Corea, la Xina, etc, fou que antigament els individus d'aquests països i els japonesos compartien un ascendent comú. Sota aquesta idea l'Emperador era el governador legítim d'aquests països i la seva invasió era quelcom natural.

Així doncs, en aquesta època no és pas estrany trobar estudis etnològics i/o lingüístics objectiu els quals és afirmar que els habitants del Japó i dels territoris anexionats comparteixen ascendents comuns. En el cas de les illes Ryukyu;

In 1911 he⁴ published an outstanding book, *ko Ryukyu (Ancient Ryukyu)*, in which he claimed common ethnogenetic relationship between Japan and the Ryukyus in the formative process of the present populations, (...) and *Nihon-bunka no Nanzen (Southward Penetration of Japanese Culture)*, in which, by an extensive use of old literature and folk materials he was led to the view that the present Ryukyans were actually immigrants from Japan. (Japanese Society of Ethnology 1968: 37).

No tots els autors afirmaren tant rotundament els lligams entre el Japó i les Ryukyu, però no es pot negar que, no només respecte a les Ryukyu sinó també respecte a totes les colònies, hi havia una clara intencionalitat en buscar els orígens del Japó connectant-los amb els territoris anexionats, plantejant-los des d'un punt de vista racial, de lligams de sang, d'ascendència compartida.

Many late nineteenth-century scholars argued for "composite nation" (*fukugo minzoku*) or "mixed nation" (*zasshi minzoku*, *ketsugo minzoku*) and believed that Koreans and Japanese shared the same ancestry. (...) However, fears of large-scale Chinese immigration immediately after the Sino-Japanese War (1894-1895) led to the adoption

⁴ Fa referència a Iha Fuyū, considerat el pare de l'Okinawaologia.

of ius sanguinis, or citizenship derived from descendent or “bloodline”, rather than place of birth or residence (ius solis). (McVeigh 2004: 159).

Aquest nacionalisme japonès va significar l'inici de l'imperialisme. El Japó estava legitimat per anexionar tot el conjunt de territoris (la Xina, la península de Corea, Manxúria, Ryukyu...) que formaven l'Àsia Oriental, ja que la població d'aquests territoris compartien els mateixos ancestres que els japonesos. Aquests eren tractats com a subjectes imperials (teikoku shinmin) i s'iniciava un procés d'assimilació a la cultura japonesa. L'obligatorietat de venerar a l'Emperador, la prohibició de les llengües que no fóssin el japonès estàndard, l'obligatorietat d'usar una roba d'estil determinat enlloc de la tradicional de cadascuna de les respectives colònies, foren algunes de les polítiques aplicades per tal de fer efectiva aquesta assimilació.

La influència del Darwinisme Social de l'època, importat des d'Europa al Japó, jugava un paper important en aquest punt. L'Estat, en tant que superior militarment, tecnològicament, i culturalment (fruit de l'etnocentrisme), tenia el deure d'incorporar a la cultura japonesa a les diferents ètnies dels territoris anexionats. El Japó s'erigia, a més a més, com el garant de la seguretat política dels territoris l'Àsia Oriental, presentant-se com l'únic país capaç de combatre el colonialisme de les potències Occidentals, i per tant, com l'únic legitimat en controlar aquest territoris anexionats. Amb tot, durant l'època imperial mai s'instaurà la idea d'un Japó monoètnic malgrat que hi hagués una intenció assimilacionista i homogeneitzadora, ans el contrari. Estudiosos de l'eugènica, per exemple, incentivaven els matrimonis mixtos entre japonesos i coreans, amb el fi d'“enfortir la raça”, malgrat el sentiment de superioritat cultural que tenia el poble japonès d'ençà. “Most Japanese people deemed Koreans to be inferior, but Japanese colonial rule sought to homogenize Korea and Japan, including the promotion of interethnic marriage between Koreans and Japanese (Suzuki Y. 1992:75-87).” (Lie 2001: 123).

En resum, no podem dir que el Japó imperial es considerés un estat homogeni ni monoètnic. Tot el contrari. L'estat, així com la població, era conscient de les diferents ètnies de què es composava, i per tant “national identity –precisely at the moment of its widespread diffusion- was inflected by

imperialism, which projected a multiethnic vision of the Japanese nation-state” (ibid.,121). De fet seria contradictori defensar un model d'imperi monoètnic davant l'evidència tant gran de l'heterogeneïtat d'aquest. Lluny d'aquesta idea, l'Imperi s'estructurava com una família, amb l'Emperador com a cap d'aquesta.

If the nationalist ideology called for a family-state, then Koreans were siblings of Japanese people (Miyata 1994:166-167). In one articulation the ethnic hierarchy reflected the colonial birth order: Okinawans as the eldest, Taiwanese as the second, and Koreans as the third (Ishida T. 1998:70). (ibid.:123).

No obstant es consolida la importància de l'ascendència alhora de determinar la identitat de l'individu.

3.3.Postguerra i democràcia

La derrota del Japó a la SGM va significar la desintegració de l'Imperi japonès, la ocupació del país per part de les tropes dels EE.UU, i un punt i a part en la història del país nipó. Durant els anys d'ocupació del Japó (1945-1952) els EEUU es van dedicar a aplicar canvis dràstics en l'àmbit de la política, l'economia i la societat amb l'objectiu de construir un país liberal i democràtic. La legalització de la llibertat de premsa, l'obtenció del dret a vot de les dones l'any 1946 i l'avançament de l'edat per exercir aquest dret (va passar dels 25 als 20 anys), el desmantellament dels zaibatsu, la liberalització de l'educació, que va portar a la supressió dels elements militaristes i ultranacionalistes, i la redacció d'una nova constitució en la qual la sobirania passava a mans del poble, relegant a l'Emperador com a un símbol de l'Estat, varen ser algunes reformes significatives de les moltes que es van fer. (Hane 2011: 303-315).

Aquests canvis, juntament amb la difícil situació de postguerra, van tenir conseqüències importants en el mode de vida, la psicologia i la identitat dels japonesos. El país estava ocupat per forces estrangeres, hi havia un gran sentiment de decepció per la derrota, a més d'un sentiment de culpa per la guerra, la pobresa s'havia convertit en una situació generalitzada a tot el país i

els ideals de l'imperi havien desaparegut. "Todo se había venido abajo: el concepto de unicidad y superioridad, el sistema de valores, el modo de vida, el orden natural de las cosas; toda construcción moral y psicológica era ahora una concha vacía" (Ibid.: 351).

Aquest sentiment de desemparament es pot percebre en la literatura de l'època, on la temàtica gira al voltant de la soledat, la tristesa i la sensació de buidor. Són especialment significatives les obres de Masuji Ibuse (Pluja negra), Mishima (El pavelló d'or), o Kenzaburo Oe (Un assumpte personal). Els canvis socials no van trigar a fer-se notar:

Los cambios en la legislación durante la posguerra contribuyeron a debilitar el núcleo familiar a la antigua usanza, y cada vez eran menos las jóvenes parejas que vivían con los padres, lo que a su vez facilitó el debilitamiento de los valores y actitudes tradicionales (Ibid.: 352).

Els agents socialitzadors també van canviar. Amb la desintegració de l'Imperi i la pèrdua de poder de l'Emperador, el discurs militarista i imperialista arriba al seu final. L'Estat, escollit per sobirania popular, és qui pren el relleu i té via lliure per predicar un nou discurs nacional, basat en l'ascendència de l'individu i presentant el Japó com a un estat monoètnic i singular, discurs que va quallar a finals de la dècada dels 60, durant les celebracions del centenari de la Restauració Meiji.

The emperor had been a sovereign, patriarch, and even god for Japanese people (Fujita 1974:7-8), but he no longer represented for most Japanese people in the postwar period their deepest ideals or their cultural uniqueness. (Lie 2001:129).

Ara bé, quins varen ser els factors que permeteren consolidar aquest nou imaginari col·lectiu a la societat japonesa? En primer lloc cal entendre la nova situació territorial en la que es trobava el Japó. La pèrdua de les colònies (incloent les illes Ryukyu, en mans dels EEUU fins el 1972) va reduir l'heterogeneïtat ètnica del territori. A més a més, el territori Japonès restant era un territori molt integrat gràcies a les infraestructures que es van contruir durant

les dècades anteriors. En segon lloc els anys de prosperitat econòmica a partir dels 60, en el que s'anomena Miracle japonès, va augmentar la renda per càpita de les famílies, que cada vegada més adquirien electrodomèstics per a la llar. La televisió i la ràdio es van convertir en elements normals de la vida quotidiana de les persones. Fou a través d'elles que l'imaginari nacional va penetrar amb més força a les cases. "Instead of the family, community, and ultranationalism, the mass media became a major source of socialization and solidarity. (...) By the 1980s when i visited Tsushima, there was hardly a household without a television set" (Ibid.: 128).

Una altra conseqüència de l'ocupació va ser el de fomentar la continuïtat del discurs de l'alteritat, en aquest cas oposant el Japó amb els EEUU. La imatge que es tenia dels EEUU des del Japó es corresponia amb "not only an imperialist country but also a country with a serious racial discrimination problem (Oguma 1995:356). Japan, in contrast, was a small country, nonimperialistic, and therefore nonmultiethnic" (Ibid., pàg.130). Cal destacar també un discurs autoorientalista, en què els japonesos es veien a ells mateixos des del punt de vista americà, com a una societat racialment homogènia i monoètnica.

One cannot ignore the role of U.S racial ideology in the American reading of Japan, and viceversa. Unlike Europeans, who tend to be sensitive to ethnonational differences, Americans saw Japan through the black-white racial prism. (Ibid.:137).

Ressaltar, també, el sentiment de rebuig davant qualsevol relació que es pogués fer amb l'Imperialisme japonès, i per tant, la voluntat d'abraçar els discursos que fóssin oposats a aquest. En aquest sentit, l'Imperialisme s'associa al militarisme i a un estat multiètnic. Per oposició, cada vegada més s'instal·la en l'imaginari col·lectiu la idea d'un Japó pacífic, monoètnic i antimilitarista. "The new nationalism and the idea of japanese monoethnicity drew on and only made explicit the hegemonic postwar ethnonational worldview, which arose in conscious opposition to the imperialist and multiethnic worldview" (Ibid.: 134).

En últim lloc, un dels factors influents en aquesta nova concepció nacional va ser la consolidació del Partit Liberal Democràtic (PLD) l'any 1955 com a resultat de la fusió dels dos principals partits conservadors japonesos, el Partit Liberal (Jiyuto; 自由党) i el Partit Democràtic del Japó (Nihon Minshuto; 日本民主党), que es va convertir en el principal opositor al Partit Socialista del Japó (Nihon Shakaito; 日本社会党). La dreta japonesa va governar durant un llarg període de temps, des d'ençà fins a principis dels anys 90. En aquest temps, doncs, amb el control del govern, i en conseqüència, del ministeri d'educació, el PLD va ocupar una posició privilegiada en quan a la predicació d'un nou discurs nacional, un imaginari col·lectiu que tornaria a penetrar a la societat després d'anys de buidor en la resposta a què volia dir ser japonès.

Most Japanese people in the 1960s, however, had no compelling response to the question of Japanese identity (Kato 1968:163, 1976:22). (...) The newfound ideal of pacifism or the particular attachment to "the mountain where I played as a child" or Americanized material culture provided poor candidates for the nature and meaning of Japanese-ness. (Ibid.:130).

Les conseqüències de tots aquests punts esmentats anteriorment foren que a finals dels anys 60, s'iniciés la narrativa del Nihonjinron, la narrativa sobre què volia dir ser japonès i de què tractava la japonesitat. Segons aquesta, es presentava el Japó com a un país únic al món, monoètnic i monolingüe i monoracial, fruit dels segles d'aïllament durant el període Tokugawa (sakoku) i pel fet de ser un país insular (shimaguni). Parlar la mateixa llengua, ser físicament (racialment) iguals, així com formar part de la mateixa ètnia (yamato), varen ser les característiques sobre les quals es va assentar el discurs del Nihonjinron, que va suposar un boom a partir dels anys 70, amb varis autors de prestigi i de diferents àmbits defensant aquestes tesis. Takeshi Ishida, Yukio Mishima, Shintaro Ishihara, Takeo Kimura o Seizaburo Sato en són alguns exemples.

A part del sistema educatiu controlat per les dretes japoneses, on es fomentava el patriotisme i aquesta visió de la societat japonesa, els mitjans audiovisuals centralitzats a Tòquio, així com la publicació de revistes

nacionalistes com el Nihon Bunka Kaigi, foren les principals responsables en fomentar aquest discurs. Si bé és cert, però, que una societat concreta mai és homogènia i que la japonesitat és relativa a l'individu, no es pot negar que el missatge oficial que arriba i influencia a tota la població té un pes molt important.

Cal no oblidar el context internacional en el què sorgeix aquesta identitat. Els continus debats sobre quin tipus d'educació s'ha d'impartir a l'escola que s'han produït fins els nostres dies, sobretot tractant temes com el patriotisme o la revisió de la història recent, tenen sentit com a reacció al capitalisme en un món globalitzat. Segons Caroline Rose, "reflects a "universal" reaction against the pressures of globalization in the form of attempts to strengthen national identity through education" (Shimazu 2006:134). La necessitat pragmàtica que té un estat en crear lleialtats entre la seva població pren un nou significat en aquest context de globalització, on les fronteres es dilueixen i el multiculturalisme creix.

En resum, és durant el període Tokugawa que s'estableixen centres de poder econòmics i polítics al Japó, s'inicia l'estudi del japonisme i de la història del Japó des d'un punt de vista cultural, i s'estableix en la societat japonesa l'alteritat en la dicotomia Orient-Occident. Aquestes estructures socials, econòmiques, polítiques i culturals eclosionen durant la Restauració Meiji en forma d'estat-nació, amb un poder centralitzat i amb una clara intenció unificadora i homogeneitzadora dels habitants del Japó. En paral·lel, fruit de la influència d'Europa i els EE.UU, s'intal·la el Darwinisme social al Japó, i s'introdueixen en l'idioma noves paraules com raça i ètnia, que s'utilitzaran com a sinònims. La principal del Japó Imperial fa que s'entengui l'Imperi com a un conjunt de pobles i ètnies diferents, tots descendents de l'Emperador.

Els anys posteriors a la SGM es caracteritzen per una manca d'identitat nacional. No és fins a final dels anys 60 que neix un nou imaginari col·lectiu, on el Japó es presenta, per oposició l'imperialisme, com a un país únic, monolingüe, racialment homogeni, monoètnic i pacífic, fruit dels anys d'"aïllament" del període Tokugawa.

4.Nacional o forani. Identitat basada en l'ascendència i discriminació com a conseqüència d'aquesta.

Fins ara he analitzat la concepció de nació japonesa que té la majoria de la societat al Japó, la seva evolució des de la Restauració Meiji fins els nostres dies, i els factors polítics, socials i històrics que han contribuït a modelar-la. L'ascendència i l'ètnia formen dues cares d'una sola moneda i es converteixen en un factor que classifica a un individu concret com a nacional, o sigui, pertanyent a una nació determinada, o no.

Si bé és cert que la societat japonesa està formada en una gran majoria per població d'ètnia japonesa (yamato) i d'ascendència japonesa, un tant per cent d'aquesta no en comparteix l'ascendència, o l'ètnia, o cap de les dues. Aquest grup de persones, doncs, estan destinades a ser excloses de l'imaginari col·lectiu japonès, que no de la societat, i es converteixen en foranis en diferents graus depenent del col·lectiu al qual pertanyin.

Segons la CIA (Central intelligence Agency), el 98,5% de la població formaria part de l'ètnia yamato i la resta d'altres ètnies, tot i que el nombre de les minories ètniques es pot considerar més elevat per la dificultat alhora de realitzar-ne el recompte. S'ha de tenir en compte que molts individus oculten aquesta identitat per tal de passar desapercebuts i no ser objecte de discriminació.

A continuació em dispo a presentar cinc col·lectius individus els quals no són considerats japonesos per raons d'ascendència i/o ètnia, relacionant aquest fenomen amb els abusos i discriminacions de que són objecte.

4.1.Ainu

Els Ainu són una minoria ètnica situada principalment al nord de l'illa de Hokkaido. Històricament el seu territori corresponia a tota l'illa, la part nord de l'illa de Honshu, les illes Kurils, i la meitat sud de l'illa del Sakhalín i la península de Kamtxatka. Es creu que el seu origen és caucasoide. El nombre actual d'Ainus és de 25.000 segons xifres oficials malgrat que aquesta xifra podria augmentar fins a 200.000 com a conseqüència de la ocultació de la identitat esmentada anteriorment (Laura 2015).

Durant el període Tokugawa els Ainu van establir contactes comercials amb el shogunat però no fou fins la Restauració Meiji que Hokkaido va ser integrat com a territori de l'Imperi Japonès. Des d'aleshores, la població Ainu ha patit un fort procés d'assimilació i aculturació que explica, en bona part, el seu nombre reduït.

La seva discriminació va sorgir fruit de la racialització de la comunitat com a conseqüència del Darwinisme Social de finals del s.XIX i principis del s.XX. Aquesta ideologia legitimava la manca de drets que els Ainu tenien en l'Imperi en ser tractats com a ser inferiors, condemnant-los a la marginació i al seu progressiu empobriment. La colonització d'Ezo (actual Hokkaido) quedava justificada. "It made sense to most that the Ainu were losing the 'struggle for survival' as an 'inferior race', especially since such notions as 'survival of the fittest' enjoyed the status of scientific truth" (Siddle 1996:16).

La racialització d'aquest col·lectiu, així com la seva marginació, es va consolidar durant la primera meitat del s.XX i va continuar després de la SGM, especialment amb l'establiment en l'imaginari col·lectiu de la idea d'un Japó monoètnic, i per tant, monoracial. El recompte d'Ainus que es va realitzar l'any 1961 per part del govern japonès identificava els individus Ainus per raons ius sanguinis, fent ús del sistema de registre familiar japonès (koseki), així com de la seva aparença física, entre altres criteris. El 38,2% d'aquests estaven al voltant del llindar de la pobresa, sis vegades més que el total de la regió de Hidaka en aquell moment (Ibid.:154).

La pobresa a la que estaven condemnats la majoria dels Ainus va ser un incentiu per emigrar lluny del seu poble natal, a zones densament poblades com ara la regió de Kansai o Kanto, per tal d'aconseguir treballar, tenir ingressos econòmics i trobar millors oportunitats. La majoria d'ells es van veure obligats a ocultar la seva identitat per tal de no patir discriminació.

Una de les maneres d'escapar d'aquesta discriminació va ser la d'establir matrimonis mixtos (Ainu – Japonès) amb l'objectiu de "diluïr la sang". Tot i això, els fills d'aquests matrimonis seguien patint discriminació per raó d'ascendència, indiferentment de si l'aspecte físic era considerat més o menys Ainu. Segons cita Siddle, el testimoni d'un jove Ainu exemplifica la dificultat que aquests tenen alhora de desenvolupar-se dins la societat japonesa;

If only half-shamo, or even only quarter-shamo, even when Ainu blood is only a small proportion of your actual blood, if you have an Ainu face you will surely be treated in general as Ainu. Where can we go, we Ainu who have been left hanging in mid-air?" (Ibid.: 156).

El creixement del turisme entorn de la cultura Ainu a partir de la segona meitat del s.XX tampoc va ajudar en la integració a la societat d'aquest col·lectiu. Malgrat que el turisme Ainu ha estat una de les maneres de preservar certes característiques culturals dels Ainus, no es pot negar que la comercialització de la seva cultura també les va estereotipar. Molts Ainus van veure una sortida a la pobresa en un sector turístic en creixement. No obstant, molts van ser rebutjats per no tenir una aparença "Ainu", o sigui, per no tenir una aparença d'acord amb l'estereotip que es tenia d'ells. "Some photographers refused to employ any male Ainu without a flowing white beard. In this way, commercial tourism contributed to the perpetuation of images of primitive barbarians" (Ibid.:158).

Malgrat les dificultats, i gràcies a les campanyes internacionals a favor dels drets dels pobles indígenes i a les associacions que treballen per la preservació de la cultura Ainu, l'any 1997 va ser abolida la "Llei sobre els antics aborígens de Hokkaido", establerta l'any 1899, i va ser substituïda per una altra que animava a la protecció de les seves tradicions. Finalment, l'any 2008 el

Govern Japonès va reconèixer al col·lectiu Ainu com a “un poble indígena, amb la seva pròpia llengua, religió i cultura”, animant a prendre mesures urgents per tal d’ajudar-los (AFP 2008).

4.2. Ryukyencs

Conformen la segona minoria ètnica més gran del Japó i el seu nombre d’integrants se situa al voltant del milió. Són els descendents dels habitants de l’antic Regne de Ryukyu, que corresponia a l’actual prefectura d’Okinawa, juntament amb les illes Amami, integrades en la prefectura de Kagoshima. L’anexió d’aquest regne al Japó l’any 1879 en va suposar la seva fi. La seva cultura pròpia, amb influències sobretot de la Xina i de països del sud-est asiàtic, fruit de segles de comerç entre ells, conformen unes tradicions singulars, úniques al territori. El conjunt de llengües que es parlen a les diferents illes s’engloben en la família de les llengües ryukyuenques.

Tal i com va passar amb els ainus, els ryukyencs van ser objecte d’un procés d’aculturació i d’assimilació, sobretot a partir de la integració de l’illa de Taiwan a l’Imperi Japonès, prohibint les seves tradicions, cultura, llengua i costums. Durant l’època imperial, foren molts els integrants d’aquest col·lectiu que es van veure obligats a emigrar a l’illa principal del Japó per tal d’aconseguir millors oportunitats laborals. A l’illa d’Okinawa, els comerços, així com les principals fonts de riquesa i infraestructures, estaven totalment controlades pels japonesos.

A l’article “Rights of Persons Belonging to Minorities. The Issue of Ryukyu and Okinawa”, creat per l’Association of the Indigenous Peoples in the Ryukyus (AIPR) i el Shimin Gaikou Centre (SGC), i presentat per el NGO Network for the Elimination of Racial Discrimination Japan (ERD Net), s’hi exposen un conjunt de greuges històrics i actuals que aquest col·lectiu ha patit i pateix actualment per part del govern japonès. Entre ells, abans de la SGM s’impossibilitava la participació en la vida política japonesa, es va procedir a la desintegració del sistema econòmic tradicional del territori, es va prohibir l’ús de les llengües autòctones en la vida pública (política, ensenyament, etc), així com de les

pràctiques tradicionals tals com l'ús de tatuatges en les dones, el katakashira (pentinat tradicional del gènere masculí), etc. En resum, tot allò que no fos ètnicament japonès estava estigmatitzat.

A partir de la tornada de l'arxipèl·lag al control japonès l'any 1972, després de 27 anys d'ocupació dels EE.UU, aquesta discriminació ètnica ha continuat, més encara amb la consolidació del discurs nacional d'un Japó mono-ètnic.

Many Okinawans coming to the mainland on "group hirings" continued to work for less and in worse conditions than their mainland coworkers. A nurse was fired in 1977 from a hospital in Osaka for alleged "inefficiency" because she spoke with an "Okinawa accent." As late as the 1980s, signs on restaurants and apartment buildings in some sections of Tokyo and Osaka excluded Okinawans. They continue to encounter insults and stereotyping on the mainland in the 21st century. (Rabson 2012)

A aquesta discriminació ètnica s'hi ha de sumar, a més a més, la polèmica sobre la forta presència de militars dels EE.UU a causa de la base militar que hi ha situada a Okinawa, i que genera un fort rebuig en la societat. Malgrat representar només un 0,6% del territori nipó, a l'arxipèl·lag s'hi concentren el 74% de les forces militars. Les violacions que han patit algunes noies per part dels militars i que han acabat sense cap mena de pena judicial agreugen encara més aquesta situació. ERD Net denuncia, també, que el Japó viola varis articles de la ICERD (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination).

Avui en dia el Japó segueix sense reconèixer els ryukyencs com a minoria ètnica, negant el seu dret d'autodeterminació, i fomentant la continuació dels prejudicis, la discriminació, la xenofòbia i el racisme cap a aquesta comunitat.

4.3.Zainichi (在日)

S'anomenen Zainichi el conjunt de residents permanents al Japó d'ascendència coreana i immigrants a l'arxipèl·lag durant el període imperial. Molts d'ells, amb l'objectiu d'aconseguir avantatges legals i fruit d'un procés d'assimilació a la societat japonesa, tenen la nacionalitat japonesa.

Després de la derrota japonesa a la SGM molts residents coreans van tornar a la península coreana. No obstant, molts també van decidir seguir visquent al Japó, on mai van ésser tractats com a ciutadans de plè dret, patint discriminació, vivint en barris segregats i destinats a treballar en feines perilloses i mal remunerades. La "japonització" era l'única via que oferia millors condicions de vida.

Hay que tener en cuenta que esta, para muchos, ideología por la japonización fue considerada por algunos miembros, en su mayoría educados, la única vía para lograr unas condiciones de vida aceptables, así como para conseguir una aceptación dentro de una sociedad, que para muchos era la única que conocían. (González 2011: 14)

La idea d'estat-nació homogeni, existent ja just després de la SGM malgrat no estar consolidada encara, es manifestava en les lleis com la de la nacionalitat del 1950. Segons aquesta només els fills dels nacionals japonesos tenien el dret a rebre la nacionalitat japonesa, fent-se palès els criteris juis sanguinis sobre la qual estava redactada.

Amb la primera generació de coreans zainichi al Japó, el govern es veu obligat a donar respostes legals per integrar aquest col·lectiu a la societat japonesa, ja que ja no es tractava d'un col·lectiu de persones que residien temporalment al Japó i que tenien la voluntat de retornar al seu país d'origen, sinó que s'havien convertit en residents permanents, país d'origen el qual era el propi Japó.

Durant els anys 70, entre les moltes aportacions que es van fer dins del Ministeri de justícia per tal de donar resposta a aquest afer, cal destacar la de Sakanaka Hidenori "que presentó un nuevo modelo de política de asimilación (同化政策 douka seisaku) que abandonaba las hasta entonces medidas de

control de la población zainichi como población residente temporal, en favor del establecimiento de un estatus legal que facilitase un posterior proceso de asimilación” (Ibid., pàg.38). Tot i això, aquesta política d’assimilació cultural no resol el problema d’acceptació social que pateix aquest col·lectiu, ja que novament apareix al tema de l’ascendència com a criteri per definir qui és i qui no és japonès, fet que fa que en el millor dels casos puguin ser reconeguts només com a “quasi japonesos, negant un reconeixement total” (Ibid.). Aquesta situació posa al col·lectiu zainichi en un atzucac identitari “al no verse capaz de tomar ninguna de las vías posibles: la tradicional zainichi de mantener una identidad coreana o la asimilacionista japonesa de nacionalizarse” (Ibid.: 52).

Durant la meva estada al Japó, una noia zainichi m’explicava aquesta situació des del seu punt de vista. Ella, zainichi de tercera generació, sempre s’havia identificat com a coreana. Durant una estada d’un any a Mèxic per motius d’estudi va conèixer a persones procedents de diferents països d’arreu del món que també realitzaven una part dels seus estudis a l’estranger. Una d’aquestes persones era sud-coreana. Ella, seguint el seu relat, em va explicar que durant una conversa aquesta persona li va confessar que no considerava que ella fos coreana. Per primera vegada a la seva vida la seva identitat quedava qüestionada: si al Japó no em consideren japonesa i a Corea no em consideren coreana, què sóc?

Deixant de banda la diversitat de punts de vista i de sentiments, és evident que, exclosos de l’imaginari col·lectiu de la nació japonesa, hom necessita aferrar-se a altres identitats, si bé també crear-ne de noves.

4.4.Estrangers

Especialment des de la dècada dels anys 80, amb una economia japonesa pròspera, lluny dels anys de post-guerra, el nombre de persones que emigren al Japó no ha parat de créixer, si bé els últims anys aquest creixement s’ha estancat al voltant dels dos milions de persones, fruit de la crisi econòmica mundial. Segons xifres del Ministeri de Justícia japonès, l’any 2013 el nombre



Figura 2. Font: Arudou 2008

Aquesta discriminació s'explica, en part, per la manca de legislació que el govern japonès té sobre aquest tema. A diferència de la majoria de països europeus, on hi ha lleis específiques contra la discriminació per raons de raça o gènere, i xenofòbia, al Japó la falta d'aquesta eina fa que la denúncia d'aquests casos no acabin amb mesures legals contra els acusats.

Nationwide, the Bureau of Human Rights took on 21,600 cases of rights violations in 2007, including cases of violence or abuse towards women or the elderly, invasions of privacy and bullying. But there were also 126 cases of discrimination towards foreigners, a figure that is increasing year on year, with numerous cases involving refusals of service by renters, public baths, and hotels. However, even in cases determined to involve discrimination, the Bureau only has the power to issue "explanations" (*setsuji*) or "warnings", not redress measures. (Arudou 2008).

Durant una estada a l'illa d'Okinawa l'any 2014, passejant per la ciutat de Naha, prop del centre, en una zona d'oci, em va impactar el missatge d'un cartell penjat a l'entrada d'una discoteca. En ell s'hi podia llegir, escrit en anglès "NO FOREIGNERS". Els autors d'aquests cartell no van optar per opcions més específiques com hagueren pogut ser "NO MILITARY" o "NO UNCIVIL PEOPLE", fent referència a un col·lectiu concret. Es va optar per un discurs on

de ciutadans estrangers residents al Japó era de 2.066.455 persones (Ministry of Justice).

La discriminació d'aquest col·lectiu ha estat denunciada en moltes ocasions. Passar a ser sospitós per la policia, no ser atès en certs restaurants o ser denegada l'entrada als banys públics, així com a altres recintes només pel fet de tenir unes característiques físiques determinades, són alguns casos que, si

bé estan lluny de ser quelcom quotidià, no se'n pot negar la seva existència.

l'alteritat prenia un rol determinant, obrint les portes a la discriminació per raons d'origen o d'aparença.

Aquesta discriminació, però, no sempre és negativa o succeeix amb una intenció clara de perjudicar a una persona o a un col·lectiu. L'Abril del l'any 2015, durant el període d'un mes, vaig estar al Japó per assistir a un procés de formació d'una empresa japonesa per la qual havia estat contractat. En aquesta formació hi van assistir 4 persones de nacionalitat espanyola, tres de nacionalitat italiana i una vintena de persones amb la nacionalitat japonesa. Durant una setmana ens vam allotjar en un centre de diving, propietat de l'empresa. En arribar-hi, ens van assignar el nostre llit. Hi havien dos tipus de dormitori; el primer eren un conjunt de lliteres al primer pis de l'edifici. Allà s'hi allotjarien els japonesos. A la planta baixa, hi havien habitacions tradicionals japoneses amb tatami, més còmodes i espaioses. Allí hi dormiríem els gaikokujin (estrangers). Evidentment, com a estranger, vaig disfrutar de millors comoditats que els meus companys japonesos, fet que ho podria considerar com a positiu. Malgrat tot es va fer palès la separació dels grups en base a la seva aparença física i/o procedència, amb les traves que això va comportar alhora d'integrar-se. Irònicament, les activitats realitzades durant aquella setmana tenien per objectiu la integració de tots nosaltres en un sol grup de treball.

4.5.Hafu (ハーフ)

L'augment del nombre d'estrangers al Japó al llarg del s.XX, però sobretot a partir de la dècada dels anys 80, ha fet augmentar el nombre de matrimonis mixtos, i en conseqüència el nombre de persones d'ascendència mixta (japonesa i estrangera). El terme hafu, de l'anglès half (meitat), fa referència a aquesta ascendència compartida. De la mateixa manera que els Ainus, el fet de compartir una ascendència diferent a la japonesa fa que aquests individus siguin tractats com a forasters, malgrat haver nascut i haver-se criat al Japó, i ser ètnicament i culturalment japonesos. Aquest fet obre les portes, novament, a la discriminació.

El documental “Hafu, the mixed-race experience in Japan” ofereix testimonis d'aquesta problemàtica a través d'entrevistes a persones hafu. L'Alex Oi, un nen de 9 anys amb mare mexicana i pare japonès, exposa en el documental la discriminació que va patir a l'escola, víctima del bulling que li feien els seus companys per la seva ascendència quan es referien a ell com a eigojin (noi anglès), negant-li qualsevol possibilitat de ser considerat japonès al mateix nivell que ells. Fusae, una noia de 35 anys amb ascendència japonesa i coreana, explica amb dolor l'experiència traumàtica que va tenir quan, seguint encara una nena, la seva mare li va confessar la seva condició de hafu, animant-la a no fer-ho públic per evitar ser rebutjada per la societat. David, de 28 anys, amb mare ganesa i pare japonès, explica com constantment ha de reivindicar-se com a japonès, explicant el motiu del seu color de pell fruit d'aquest matrimoni mixt, ja que d'entrada tothom dóna per suposat que no és japonès.

El punt en comú que tenen tots els personatges del documental és que en algun moment de la seva vida s'han qüestionat la seva identitat. Si ningú els considera japonesos, malgrat que ells s'hi sentin plenament, què són? Quina identitat haurien d'adoptar i acceptar?

La societat japonesa empeny, en un intent d'assimilació cultural, a renunciar a la cultura i l'ètnia forània, per tal d'acceptar a un individu com a japonès. No obstant, resulta impossible de renunciar i/o canviar l'ascendència d'una persona en tant que racialitzada, resultat el qual és la no acceptació d'aquesta persona d'ascendència compartida com a japonès, independentment de la seva llengua, ètnia, procedència i cultura. Els hafu passen a ser estrangers tant al Japó com al país d'origen dels seus parents. Quina identitat haurien d'adoptar? De la mateixa manera que amb els zainichi, aquesta situació social obre les portes al naixement d'una nova identitat. Aquesta no està lligada al fet de formar part d'un col·lectiu ja definit, sinó que és el fet de ser hafu el què defineix aquesta nova identitat, que es converteix en la única manera de no haver de renunciar a cap de les dues ascendències de l'individu, i que permet l'acceptació de la seva condició tal i com és. Tot i això, el

problema d'acceptació dins la societat japonesa segueix present en tant que la idea de nació basada en l'ascendència i l'ètnia de l'individu es manté.

El documental mostra diferents associacions que fomenten les trobades entre els hafu. Aquestes tenen per objectiu obrir un espai de debat sobre una àmplia varietat de temes, ja siguin identitaris, d'integració social o de caire més legal (el Japó no accepta la doble nacionalitat i obliga a renunciar a qualsevol nacionalitat que no sigui la japonesa en cas que es vulgui sol·licitar-la). A més a més, contribueixen a fer pública aquesta situació entre els ciutadans japonesos, siguent un factor de canvi en l'imaginari col·lectiu de la societat.

Exposant-ho en dades, el nombre d'estrangers l'any 1947 era de 342.655, augmentant fins als 2.134.151 l'any 2010. El nombre de matrimonis mixtos ha passat de 4.156 l'any 1965 fins els 30.207 el 2010. Actualment de cada 49 naixements al Japó, un és d'ascendència mixta (Nishikura, Pérez 2013). Certament, aquest és un col·lectiu en augment que pot canviar la concepció de nació japonesa en un futur per la seva condició.

5.Resum, reflexions i conclusions

Fruit de l'herència de l'estructura econòmica i política del període Tokugawa, que va integrar territorialment el Japó, juntament amb l'importació de les idees de nació procedents d'Europa i dels EUA, principalment, neix al Japó, de la mateixa manera que ho fa l'estat amb la Restauració Meiji, l'articulació del que serà la nació japonesa.

L'expansió del pensament del darwinisme social, combinat amb l'utilització difuminada dels termes d'ètnia i raça, que s'entenien com a dues parts d'un tot comú, va anar modelant a poc a poc un sentiment d'identitat basat en l'ascendència de l'individu lligada a la raça i a l'ètnia d'aquest. Aquests tres termes formarien un trio indivisible que definiria la identitat en l'imaginari col·lectiu japonès.

Amb la derrota a la SGM, el Japó perd totes les seves colònies (incloses les illes Ryukyu), augmentant el percentatge d'homogeneïtat de la població japonesa, que esdevindria majoritàriament d'ètnia yamato.

Un cop superada la buidor identitària durant els anys de post-guerra, i coincidint amb la prosperitat de l'anomenat miracle econòmic japonès, s'articula al Japó un nou discurs nacional que proclama la homogeneïtat de la societat japonesa, alhora que manté present la relació entre raça (ascendència), ètnia i nació. En altres paraules, només es considera a una persona com a japonesa si és descendent de japonesos.

Aquesta idea de nació contrasta amb la realitat de la societat japonesa. Si bé és cert que un percentatge elevat de la població és d'ètnia yamato, una minoria, però no per això menys important, no ho és. Els ainu i els ryukyuens han estat des de finals del s.XIX discriminats i marginats per motius de raça i/o ètnia, prohibint la seva cultura i negant-lis qualsevol mena d'acceptació a la societat en tant que minoria ètnica. Al llarg del s.XX ha passat el mateix amb el col·lectiu zainichi, que ja sigui com a coreans al Japó Imperial, patint unes fortes polítiques d'assimilació cultural, o com a residents permanents al Japó després de la Segona Guerra Mundial, víctimes de l'ambigüetat legal en la que vivien, mancats de drets i convertits en apàtrides, han patit discriminació i rebuig per part de la majoria de la societat. Sobretot a partir dels anys 80 la immigració de persones procedents de països estrangers, l'augment dels matrimonis mixtos i el naixement d'individus d'ascendència mixta fruit d'aquests matrimonis ha creat un altre col·lectiu considerat com a estranger dins el Japó.

A mesura que passen els anys és cada vegada més gran el nombre de persones que han nascut, o bé han crescut, o bé són residents de llarga durada al Japó i que estan perfectament integrats en la societat japonesa, però que malgrat tot no són considerats com a tals. És especialment interessant saber que malgrat que aquesta identitat nacional es manté i es promou des de les estructures de govern, la demanda de mà d'obra estrangera augmenta a causa de la baixa natalitat del país. Així doncs, la societat japonesa es troba, o bé es trobarà a curt o mitjà termini, en que una part significativa de la seva societat viu marginada o és discriminada per motius de raça i procedència, siguent insostenible la convivència entre les idferents ètnies existents al Japó llarg termini. Les noves generacions que es consideren japoneses malgrat la seva

ascendència configuren un agent de canvi en la societat que, en un futur potser no tant llunyà, poden influenciar en un canvi de la identitat nacional japonesa.

Sigui com sigui, si aquesta tendència es manté, tard o d'hora el Japó haurà de fer front al repte de fomentar una idea de nació que integri, a la vegada, aquest conjunt de minories ètniques existents a la societat japonesa.

6.Referències bibliogràfiques

- AFP (Agence France Press), “*El pueblo indígena ainu, reconocido finalmente por Japón*”, Juny 6, 2008, disponible a <http://web.archive.org/web/20100914213619/http://afp.google.com/article/ALeqM5ippG97UVzJzGBXxQvIQRrll9JayA> (Consulta: 3 de Maig del 2016)
- Anderson, Benedict. *Comunidades imaginadas. Reflexiones sobre el origen y la difusión del nacionalismo*. México D.F.: Fondo de cultura económica, 2013
- Aoki, Tamotsu. “El caràcter del “El crisantem i l’espasa”” *Revista d’etnologia de Catalunya* 29 (2006): 78-87, (Consulta: 15/01/16) disponible a <http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showToC>
- Arudou, Debito (2008) “*Japan’s Entrenched Discrimination Toward Foreigners*”, *The Asia-Pacific Journal*, vol.6, issue. 10, núm.0, disponible a <http://apjif.org/-The-Asahi-Shimbun-Culture-Research-Center-/2932/article.html> (Consulta: 28 d’Abril del 2016)
- Befu, Harumi. “Aspectes diversos dels Nihonjinron o identitat nacional japonesa” *Revista d’etnologia de Catalunya* 29 (2006): 8-19, (Consulta: 15/01/16) disponible a <http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showToC>
- Centeno, Marcos i García, Almudena (2013) “*Ainu. Caminos a la memoria*” <https://ainumemoryfilm.com/2015/02/24/turismo-e-identidad/> (Consulta: 24 d’Abril del 2016)
- CIA (Central Intelligence Agency), disponible a <https://www.cia.gov/index.html> (Consulta: 6 d’Abril del 2016)

- Dore, Ronald Phillip. *Education in Tokugawa Japan*. Ann Arbor: The University of Michigan. Center for Japanese Studies, 1992.
- Eades, J.S; Gill, Tom; Befu, Harumi. *Globalization and Social Change in Contemporary Japan*. Trans Pacific Press, 2000.
- Funabiki, Takeo. "Raons històriques del Nihonjinron" *Revista d'etnologia de Catalunya* 29 (2006): 20-31, (Consulta: 15/01/16) disponible a <http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showTo>
c
- Gellner, Ernest. *Naciones y nacionalismo*. Madrid: Alianza, 2008.
- González, Alejandro. *Las generaciones zainichi: Aproximación a las identidades de los coreanos en Japón*. Universitat Autònoma de Barcelona, 2011, (Consulta: 28/03/16) disponible a <http://www.recercat.cat/handle/2072/171855>
- Guarné, Blai. "Identitat i representació cultural: prespectives des del Japó" *Revista d'etnologia de Catalunya* 29 (2006): 5, (Consulta: 15/01/16) disponible a <http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showTo>
c
- Guibernau, Montserrat. "Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assessment. *Nations and Nationalism*" 10 (2004): 125-141.
- Hane, Mikiso. *Breve historia de Japón*. Madrid: Alianza, 2011.
- Iida, Yumiko. *Rethinking identity in Modern Japan*. Routledge, 2002.
- IMADR, "ERD Net reported racial discrimination in Japan to the Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD)", Juliol 9, 2014, (Consulta: 14 d'Abril del 2016) disponible a <http://imadr.org/erd-net-reported-racial-discrimination-in-japan-to-the-committee-on-the-elimination-of-racial-discrimination/>
- Institut d'Estudis Catalans, disponible a <http://dlc.iec.cat/> (Consulta: 2 de Febrer del 2016)

- Japanese Society of Ethnology. *Ethnology in Japan*. Tokyo: K. Shibusawa Memorial Foundation for Ethnology, cop., 1968.
- Kerr, George H. *Okinawa, the history of an island people*. Boston, MA: Tuttle, 2000.
- Koyasu, Nobukuni. "Formació del concepte de "nació japonesa"" *Revista d'etnologia de Catalunya* 29 (2006): 62-69, (Consulta: 15/01/16) disponible a <http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showToC>
- La Vanguardia, Gener 11, 2015, "Netanyahu exhorta a los judíos franceses a emigrar a Israel", (Consulta: 05/01/2016) disponible a <http://www.lavanguardia.com/internacional/20150110/54423207866/netanyahu-exhorta-a-los-judios-franceses-a-emigrar-a-israel.html>
- Laura, Febrer 4, 2016 "¿Homogeneidad japonesa? Los Ainu y los Ryukyuanos", , Japonismo, (Consulta. 24 d'Abril del 2016) disponible a <http://japonismo.com/blog/homogeneidad-japonesa-ainu-ryukyuanos>
- Lie, John. *Multiethnic Japan*. Cambridge: Harvard University Press, 2001.
- McVeigh, J. Brian. *Nationalisms of Japan: Managing and Mystifying Identity*. Lanham: Rowan and Littlefield, cop, 2004
- Ministry of Justice. *Immigration Control of Japanese and Foreign Nationals*, (Consulta. 1 de maig del 2016) disponible a http://www.moj.go.jp/ENGLISH/m_hisho06_00044.html
- *Minority Rights Group International*, (Consulta: 25 d'Abril del 2016) disponible a <http://minorityrights.org/country/japan/>
- Morris-Suzkui, Tessa, "Still a way to go por japanese minorities", Maig 11, 2015, (Consulta: 1 de Maig del 2016) disponible a <http://www.eastasiaforum.org/2015/05/11/still-a-way-to-go-for-japanese-minorities/>
- Nakane, Chie; Oishi, Shinzaburo. *Tokugawa Japan, The Social and Economic Antecedents of Modern Japan*. Tokyo: University of Tokyo Press, 1990.

- Nishikura, Megumi i Pérez Tagaki, Lara, "*Hafu: The Mixed-Race Experience in Japan*", 2013.
- Ooms, Herman. *Tokugawa Village Practice: Class, Status, Power, Law*. Berkeley: University of California Press, cop.,1996.
- Oguma, Eiji. "Creació i reconstrucció del "japonès". Integració nacional i autoimatge dels "japonesos" en el Japó modern" *Revista d'etnologia de Catalunya* 29 (2006): 70-77, (Consulta: 15/01/16) disponible a <http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showToC>
- Rabson, Steve. "*Being Okinawan in Japan: The Diaspora Experience*", Març 12, 2012, (Consulta: 28 d'Abril del 2016) disponible a <http://apjff.org/2012/10/12/Steve-Rabson/3720/article.html>
- Sakai, Naoki. "La modernitat i la seva crítica: el problema de l'universalisme i el particularisme" *Revista d'etnologia de Catalunya* 29 (2006): 94-111, (Consulta: 15/01/16) disponible a <http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showToC>
- Shimazu, Naoko. *Nationalisms in Japan*. Abingdon: Routledge, 2006.
- Siddle, Richard M. *Race, Resistance and the Ainu of Japan*. New York: Routledge, 1996.
- Smith, Anthony D. *Els orígens ètnics de les nacions*. València: Editorial afers, 2008.
- Smith, Anthony S. *National Identity*. London: Penguin Books, 1991.
- Statistics Japan. *Prefercture comparison*, (Consulta: 2 de Maig del 2016) disponible a <http://stats-japan.com/>
- Sugimoto, Yoshio. *An introduction to Japanese Society*. Melbourne: Cambridge University Press, 2014
- Sugimoto, Yoshio. "Conflicte paradigmàtic en el discurs sobre el "Japó"" *Revista d'etnologia de Catalunya* 29 (2006): 32-51, (Consulta: 15/01/16) disponible a

<http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showTo>
c

- Tanaka, Stefan. "Els orientats I l'Orient" *Revista d'etnologia de Catalunya* 29 (2006): 88-93, (Consulta: 15/01/16) disponible a
<http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showTo>
c

- Toby, Ronald P. *State and Diplomacy in Early Modern Japan: Asia in the Development of the Tokugawa Bakufu*. Stanford: Stanford University press, 1991.

- Yoshino, Kosaku. "Nihonjinron i nacionalisme: des de la perspectiva del mercat" *Revista d'etnologia de Catalunya* 29 (2006): 52-61, (Consulta: 15/01/16) disponible a
<http://www.raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/issue/view/4633/showTo>
c